

Test historického myšlení

Seznamte se se s vybranou historickou situací prostřednictvím následujícího podkladového textu:

- První Československá republika (1918–1938) byla ustavena jako stát, jehož úřady byly povinny chránit lidská práva občanů bez ohledu na rasový původ.
- V republice žilo až sto tisíc Romů, většina z nich usedlých v osadách na východním Slovensku. V Čechách a na Moravě se jejich počet odhaduje na přibližně deset tisíc.
- V českém vnitrozemí žily rody převážně kočujících Romů, které se často přesouvaly po venkově. Způsob života souvisel se způsobem obživy.
- V roce 1927 byl v československém parlamentu tehdejší vládní koalicí navržen zákon o potulných cikánech, který dal úřadům pravomoci zasahovat do života „cikánů z místa na místo se toulajících a jiných tuláků práce se štítících, kteří po cikánsku žijí“.
- Obecně byli jako „cikáni“ chápány osoby, které jsou dnes často označovány jako „sociálně vyloučené“ a/nebo „romského původu“.
- Zákon byl většinou poslanců a senátorů přijat. Ze strany některých z nich se však objevily pochyby, zda je zákon v souladu s ústavou.

Následují dokumenty a otázky týkající se projednávání zákona o potulných cikánech v roce 1927.

Pramen A: Úryvek z parlamentní řeči JUDr. Karla Viškovského, poslance Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu (agrární strana). Agrární strana byla v roce 1927 hlavní stranou vládní koalice. Viškovský byl za projednání zákona zodpovědný jako člen ústavně-právního výboru sněmovny.

Osnova [zákona] počítá s tím, že nelze cikánský svízec přes noc sprovodit se světa. Proto zavádí dozor, evidenci potulných cikánů, snaží se uvést život a pohyb cikánů v jisté snesitelné meze, avšak podniká též pokusy o likvidaci otázky potulných cikánů tím, že se snaží, aby děti cikánské, pokud jsou zanedbané a pokud se jim nevěnuje náležitá péče vychovávací, byly svěřeny jiným rukám a řádné péči, dále aby byla zavedena nucená práce pro takové elementy, které zatvrzele oddávají se potulnému životu a neřestem. Bud' se cikáni podrobí naší morálce, našemu způsobu života, nebo musejí býti likvidováni.

Otázka č. 1

Jaký pohled měl poslanec Viškovský na Romy a jejich budoucnost? Vyberte nejméně tři odpovědi.

- a) Postavení Romů není problematické a není potřeba ho řešit zvláštním zákonem.
- b) Postavení Romů je problematické, dlouhodobě ho vyřeší zákon a jejich plné přizpůsobení se většině.

c) Postavení Romů je problematické, nelze ho vyřešit okamžitě, ale nový zákonem, který umožní zavádět řadu potřebných opatření.

Správně b)

Kritéria hodnocení dle míry porozumění:

2 body Odpověď B: Žák zcela rozumí perspektivě poslance Viškovského. Žák chápe, že poslanec Viškovský vnímá postavení Romů jako problematické a také že ho nelze vyřešit okamžitě. Současně odliší, že kromě zákona, který má umožnit řadu dílčích opatření, chce poslanec do budoucna plné přizpůsobení Romů většině.

1 bod Odpověď C: Žák chápe, že poslanec Viškovský vnímá postavení Romů jako problematické a také že ho nelze vyřešit okamžitě. Současně neodliší, že kromě zákona, který má umožnit řadu dílčích opatření, chce poslanec do budoucna plné přizpůsobení se Romů většině.

0 bodů Odpověď A: Žák se domnívá, že poslanec Viškovský vnímá postavení Romů jako neproblematické.

Otázka č. 2

Tento pramen (projev Karla Viškovského) by mohl být pro dnešní historiky užitečný, protože (vyberte jednu odpověď):

- a) Pravdivě popisuje způsob života Romů za první Československé republiky.
- b) Porovnává dobový způsob života Romů a většiny obyvatel republiky.
- c) Ukazuje postoje některých příslušníků většiny k Romům.
- d) Pomáhá historikům pochopit, co si myslela většina o Romech.

Správně: c)

Kritéria hodnocení dle míry porozumění:

1 bod Odpověď C: Žák zakroužkoval c), tudíž rozumí tomu, že pramen je psán z perspektivy poslance Viškovského, který patřil k většinové části obyvatel Československa. Tato dobová perspektiva může být pro historiky a historičky užitečná, aby například porozuměli tomu, jak někteří lidé a současně i příslušníci politických elit přemýšleli v minulosti přemýšleli.

0 bodů Odpověď A: Žák zakroužkoval a), tudíž se nesprávně domnívá, že pramen je pravdivým obrazem minulé skutečnosti.

0 bodů Odpověď B: Žák zakroužkoval b), tudíž se nesprávně domnívá, že pramen je pravdivým obrazem minulosti a současně, že obsahuje porovnání s životem většiny.

0 bodů Odpověď D: Žák zakroužkoval d), tudíž se nesprávně domnívá, že pramen reprezentuje perspektivu většiny, pro což chybí v úryvku opora.

Pramen B: Úryvek je úryvkem z parlamentní řeči Ing. Jaromíra Nečase, poslance Československé sociálně demokratické strany dělnické (sociální demokracie). Sociální demokracie byla v roce 1927 opoziční stranou.

„Slavná sněmovno! Navrženou osnovu zákona o potulných cikánech považujeme v několika směrech za nevyhovující. Je to výjimečný zákon, namířený proti určité rase [...] a je to zákon, který omezováním osobní svobody a práva pobytu nesrovnává se s naší ústavou [...]. Cikánskou otázku nerozřešíme, jak jsem se snažil odůvodnit, za daných poměrů takovými prostředky, žádným zákonem, podobným právě projednávanému. Všechna zla dají se vykořenit jen intenzivní prací výchovnou a povznášením hospodářským i kulturním cikánů jakož i všech ostatních lidí, kteří jsou v podobném sociálním i jiném postavení.“

Otázka č. 3

Jaromír Nečas měl na zákon odlišný pohled než Karel Viškovský. V čem konkrétně se lišily pohledy Jaromíra Nečase a Karla Viškovského na potřebnost navrhovaného zákona. Vyberte jednu odpověď.

- a) Karel Viškovský věří, že dotyčný zákon Romům pomůže, ale Jaromír Nečas se obává, že zákon tohoto typu situaci Romů neprospěje.
- b) Rozdíl mezi Karlem Viškovským a Jaromírem Nečasem spočívá v tom, že oba vidí potřebnost dotyčného zákona v něčem jiném.
- c) Rozdíl mezi Karlem Viškovským a Jaromírem Nečasem spočívá v bezpředmětných detailech.

Správně: a)

Kritéria hodnocení/míra porozumění

1 bod Žák zakroužkoval a), tudíž rozumí tomu, že poslanec Viškovský si od zákona sliboval například lepší budoucnost romských dětí, a naopak poslanec Nečas se domnívá, že daný zákon ke zlepšení života Romů nijak nepřispěje.

0 bodů Žák zakroužkoval b), tudíž se nesprávně domnívá, že poslanec Nečas vnímá zákon jako potřebný

0 bodů Žák zakroužkoval c), tudíž se nesprávně domnívá, že oba poslanci mají na potřebnost zákona téměř shodný názor

Otázka č. 4

Souhlasíte, nebo nesouhlasíte s následujícím tvrzením? „Poslanec Nečas se domnívá, že za způsob života Romů může jejich rasa.“ Vyberte jednu odpověď.

- a) S tvrzením souhlasím, protože se shoduje s mým názorem.
- b) S tvrzením souhlasím, protože Nečas byl poslancem Československé sociálně demokratické strany dělnické.
- c) S tvrzením nesouhlasím, protože bylo proneseno během diskuse v parlamentu a politikům nemůžeme věřit.

d) S tvrzením nesouhlasím, protože Nečas si myslí, že způsob života Romů je možné změnit.

Správě: d)

Kritéria hodnocení/míra porozumění

1 bod Žák zakroužkoval d), tudíž rozumí tomu, že Nečas způsob života a postavení Romů vnímá jako sociokulturní problém, který je možné řešit

0 bodů Žák zakroužkoval a), tudíž mylně učinil svůj názor obecně platným

0 bodů Žák zakroužkoval b), tudíž mylně ztotožnil rasový pohled s ČSDSD, například proto, že tato strana měla v názvu "dělnická" stejně jako například Národně socialistická německá dělnická strana (němečtí nacisté)

0 bodů Žák zakroužkoval c), tudíž se mylně ztotožnil s předsudky vůči politikům

Otázka č. 5

Co daný úryvek dokazuje o situaci v Československu v roce 1927? Vyberte správnou odpověď.

- a) V tehdejším parlamentu panovala při schvalování zákona jednoznačná shoda.
- b) Československo mělo ústavu, která podle některých poslanců nebyla v souladu s navrhovaným zákonem.
- c) V Československu nežily národnostní menšiny.
- d) Československu hrozil politický převrat.

Správě: b)

Kritéria hodnocení/míra porozumění

1 bod Žák zakroužkoval správnou odpověď b, tudíž rozumí tomu, jak je možné daný pramen využít pro porozumění dobové situaci.

0 bodů Žák zakroužkoval a, c a d (nebo jen samotné a, c nebo samotné d)

Pramen C je úryvkem z parlamentní řeči Irene Kirpalové, poslankyně Německé sociálně demokratické strany dělnické v ČSR (sociální demokracie českých Němců), která byla v roce 1927 opoziční stranou.

Zákon o cikánech je úplně zbytečný, neboť ustanovení občanského zákoníku a trestního zákona stačí úplně a dávají tolik možností, aby ti, kdož by proti tomu jednali, byli chyceni a potrestáni, tzn. nerozhoduje rasa [...]. Označila-li jsem tento zákon jako protiústavní, chci to

hned dokázat. Článek 106 ústavní listiny zní, že výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají, všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody, nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství.

Otázka č. 6

Jak vnímala poslankyně Irene Kirpalová návrh zákona? Vyberte nejpřesnější odpověď.

- a) Jako potřebný, protože se zaměřuje na protizákonné jednání Romů.
- b) Jako nepotřebný, protože protizákonné jednání všech menšin je již zákony upraveno.
- c) Jako nepotřebný, protože protizákonné jednání je již zákony upraveno. Příslušnost pachatele k menšině či většině nehraje roli.

Kritéria hodnocení/Míra porozumění:

2 body Odpověď C: Žák zcela rozumí perspektivě poslankyně Kirpalové. Žák chápe, že poslankyně Kirpalová vnímá návrh zákona jako nepotřebný, ale ne proto, že nějaký zákon zaměřený na protizákonné jednání Romů, respektive všech menšin již existuje. Současně rozumí tomu, že takový zákon podle poslankyně vzniknout nesmí, protože stávající zákony jsou dostačující a zákony namířené proti skupinám obyvatel vymezeným například jazykem či rasou by byly protiústavní.

1 bod Odpověď B: Žák chápe, že poslankyně Kirpalová vnímá návrh zákona jako nepotřebný, ale ne proto, že nějaký zákon zaměřený na protizákonné jednání Romů již existuje. Žák však správně nezváží hlavní argument poslankyně, a sice že nějaký speciální zákon vzniknout nesmí, protože stávající zákony jsou dostačující a zákony namířené proti skupinám obyvatel vymezeným například jazykem či rasou by byly protiústavní.

0 bodů Odpověď A: Žák se domnívá, že poslankyně Kirpalová vnímá schválení zákona zaměřující se na protizákonné jednání Romů jako potřebné.

Otázka č. 7

Jaký vliv mohla mít na názor Irene Kirpalové skutečnost, že sama patřila k (německé) menšině a že zastupovala stranu hlásící se k rovnosti občanů? Vysvětlete svou odpověď ve dvou větách. V každé použijte jeden argument.

Kritéria hodnocení/Míra porozumění:

2 body Žák díky porozumění kontextu vysvětlí, že poslankyně Kirpalová jako příslušnice menšiny by mohla mít více pochopení pro jinou menšinu a současně chápe, že jako poslankyně sociální demokracie by se mohla ztotožňovat s jejím programem usilujícím mimo jiné o rovnost a solidaritu.

1 bod Žák uvede buď jen příslušnost poslankyně Kirpalové k německé menšině, nebo její členství v sociální demokracii a svůj výběr jasně nevysvětlí.

0 bodů Žák uvede nevěrohodná vysvětlení, nebo neodpoví vůbec.

Pramen D je úryvkem z důvodové zprávy k navrhovanému zákonu a jeho autorem je senátor vládní agrární strany Josef Lukeš.

[Zákon] by působil preventivně a represivně, usnadnil by zjištění totožnosti potulných cikánů a individuí, jich evidenci, usnadnil jim získati práci v pracovních koloniích, jež budou zřízeny – zaměstnání jim lépe vyhovující v přírodě, na stavbě cest, železnic, přehrad, při regulacích, při zemědělství i jinde [...]. Zákonem tímto má se uvést kočování do určitých kolejí, musí k němu býti povolení, tvoření tlup jest zakázáno a tíží se ním stěhování se potulných cikánů z cizích států. Zákon netýká se cikánů usedlých, kteří se živí řádnou prací, řemeslem, obchodem neb jiným dovoleným způsobem. Zákon tento jest sice výjimečný, avšak též potulní cikáni a jim podobná individua staví se sami svým životem mimo ostatní občanstvo a nařízení státu; vynucují si tedy tímto pro sebe zákon singulární [výjimečný], který jest odůvodněn též proto, že zvyšují nebezpečí pro život, zdraví a majetek jiných státních občanů svým zvláštním, nezřízeným způsobem života se sklonem k násilnostem.

Otázka č. 8

Co se snažil senátor Lukeš v důvodové zprávě vysvětlit? Vyberte správnou odpověď.

- a) Kočování Romům je nutné regulovat.
- b) Způsob života Romů změni pracovní povinnost.
- c) Romové netvoří jednu (rasovou) skupinu.
- d) Všechny výše uvedené odpovědi.

Správně: d)

Kritéria hodnocení/Míra porozumění:

1 bod Žák zakroužkoval d), tudíž rozumí tomu, že senátor Lukeš se snaží odlišit sociálně-integrační aspekty od diskriminace Romů jako celu pro jejich původ (rasu).

0 bodů Žák zakroužkoval a), tudíž neporozuměl záměru zákona kočování regulovat pomocí povolení

0 bodů Žák zakroužkoval b), tudíž neporozuměl záměru zákona (nejen) neusedlé Romy převychovávat v pracovních koloniích

0 bodů: Žák zakroužkoval c), tudíž neporozuměl snaze senátora Lukeše dělit Romy na usedlé a potulné

Pramen E je úryvkem parlamentní řeči Franze Matznera, poslance za Německou nacionální stranu, která byla v roce 1927 opoziční stranou.

Je přímo úžasné, s jakou shovívavostí se všude přichází vstříc těmto práce se štítícím, zlodějským bandám. Zavolalo-li se v naléhavých případech na pomoc četnictvo, scházely mu zákonné mocenské prostředky, aby vykázalo z obce nebo z okresu tyto křičící, prudce gestikulující lenochy nebo aby je dopravilo postrkem na nějaké pro ně určené místo usedlosti. V zákoně pohřešuji vůbec paragraf, v němž výslovně by se zdůraznilo, že cikáni patří veskrze zpět do země, kde jsou již odjakživa cikánské vesnice.

Otázka č. 9

Které z následujících tvrzení popisuje, jak by historik zabývající se první Československou republikou mohl tento zdroj s největší pravděpodobností využít? Vyberte správnou odpověď.

- a) Jako doklad toho, že poslanci radikálně pravicové (nacionální) strany mohli považovat návrh zákona za nedostatečný.
- b) Aby ukázal, že Romové byli za první republiky zvýhodňováni.
- c) Jako tvrzení, že návrh zákona o potulných cikánech byl oprávněný.
- d) Jako důkaz toho, jakou budoucnost si pro Romy přála většina občanů první republiky.

Správně: a)

Kritéria hodnocení/Míra porozumění:

1 bod Žák zakroužkoval a), tudíž rozumí tomu, že poslanci opoziční radikálně pravicové nacionální strany, za něž mluvil poslanec Matzner, volali po vysídlení Romů

0 bodů Žák zakroužkoval b), tudíž nezohlednil, že historik by si Matznerovo tvrzení o vstřícnosti k Romům musel ověřit z dalších zdrojů.

0 bodů Žák zakroužkoval c), tudíž nezohlednil, že historik by si Matznerova tvrzení o zlodějských bandách musel ověřit z dalších zdrojů.

0 bodů: Žák zakroužkoval d), tudíž nezohlednil, že jde o názor Matznera, potažmo jeho strany, o jehož rozšíření by musel dohledat řadu dalších důkazů.

Otázka č. 10

Byla návrh vládního zákona o „potulných cikánech“ oprávněný? S využitím protichůdných pohledů v dokumentech vysvětlíte, proč pro některé politiky ano a proč pro jiné ne. Uveďte argumenty v rozsahu jednoho odstavce.

Kritéria hodnocení/Míra porozumění:

3 body Žák uvede nejméně dva protichůdné pohledy obsažené v dokumentech a přesně vysvětlí, proč se autor každého z nich domníval, že návrh vládního zákona je oprávněný anebo neoprávněný; neopomene tedy zohlednit z jakých pozic autoři uvedených dokumentů vycházejí.

2 body Žák uvede pouze jeden pohled obsažený v dokumentech, u něhož přesně vysvětlí, proč se jeho autor či autoři domnívali, že návrh vládního zákona je oprávněný, nebo neoprávněný; neopomene zohlednit z jaké pozice autor či autoři uvedených dokumentů vycházejí. Žák může zmínit i protichůdný pohled, ale bez argumentace s využitím dokumentů.

1 bod Žákova odpověď je příliš obecná a založená jen na jeho názorech, aniž by argumentoval pomocí dokumentů.

0 bodů Žák neodpoví vůbec, nebo odpoví zcela mimo zadání.

Otázka č. 11

V roce 1999 navrhl tehdejší vládní zmocněnec pro lidská práva Petr Uhl české vládě toto usnesení: „Vláda uznává historickou odpovědnost české společnosti za protiromská opatření z dob první Československé republiky.“ Má podle vás dnešní česká vláda přijmout odpovědnost za opatření vůči Romům včetně zákona o potulných cikánech z roku 1927?

Zakroužkujte jednu z možností – v případě odpovědi b) vyberte i z dílčích možností i, ii, iii:

- a) Vláda by takové usnesení neměla přijmout.
- b) Vláda by měla usnesení přijmout a zároveň:
 - i) se omluvit potomkům českých a slovenských Romů.
 - ii) financovat vzdělávací projekty, které by dějiny českých Romů přiblížily co nejširší veřejnosti.
 - iii) finančně odškodnit potomky českých a slovenských Romů, na které měl zákon dopad.
- c) Vláda by měla usnesení přijmout, ale v jiném znění (navrhněte v jakém).

Uved'te argumenty v rozsahu jednoho odstavce pro tvrzení, které jste zakroužkovali.

Kritéria hodnocení/Míra porozumění:

A) Pokud žák odpoví a)

2 body Žák oddělí dobu první Československé republiky a současnou situaci, přičemž své tvrzení doloží jednoznačnými argumenty; dobový kontext a dobové aktéry neposuzuje na základě dnešních etických standardů.

1 bod Žák oddělí dobu první Československé republiky a současnou situaci, ale své tvrzení jen málo doloží vysvětlujícími argumenty.

0 bodů Žákova odpověď obsahuje jen povrchní osobní názor, nebo neodpoví vůbec.

B) Pokud žák odpoví b)

2 body Žák rozpoznává rozdíly mezi první republikou a současností a zároveň chápe spojitost obou období prostřednictvím a) trvalé kolektivní identity obyvatel ČSR/českých zemí (např. užitím zájmen „my“, „naši“), b) státní kontinuity ČSR a Česka, nebo c) vhodnosti na činy předků reagovat, ne si je jen připomínat. Nebo žák

použije „výchovné“ argumenty: opatření byla neoprávněná, takže například vzdělávací projekty by přispěly k prevenci nespravedlnosti v budoucnosti.

1 bod Žákovy argumenty nezohledňují buď kolektivní odpovědnost, nebo přínosy i negativa takového usnesení pro současníky.

0 bodů Žákova odpověď obsahuje jen povrchní osobní názor, nebo neodpoví vůbec.

C) Pokud žák odpoví c)

2 body Žák rozpoznává rozdíly mezi první republikou a současností a zároveň chápe spojitost obou období. Jeho návrh zohledňuje dobový kontext, tehdejší aktéry posuzuje obezřetně, a naopak rozumí tomu, že každé „poučení z chyb minulosti“ má pro současnost jen omezenou platnost. Současně chápe, že poctivé zhodnocení minulosti neznamená pouze si minulost pamatovat, ale také na činy předků reagovat.

1 bod Žákův návrh je zčásti ahistoricky moralizující prostřednictvím současných etických standardů, nebo přeceňuje vliv „poučení z chyb minulosti“ pro současnost a budoucnost.

0 bodů Žákova odpověď obsahuje jen povrchní osobní názor, nebo neodpoví vůbec.